

Uniwersalizm kanonów synodu w Gangrze (340 r.)

Universalism of cannons from the Synod of Gangra (year 340)

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne, synod w Gangrze, Eustacjusz z Sebasty, asceza eustacjańska, *Decretum Gratiani*, *Codex Theodosianus*, *Constitutiones Apostolorum*

Key words: cannon law, council in Gangra, Eustatius of Sebasta, eustatian asceticism, *Decretum Gratiani*, *Codex Theodosianus*, *Constitutiones Apostolorum*

Streszczenie

Synod w Gangrze zwołany został w 340 roku z powodu zjawiska ascetyzmu eustacjańskiego, szerzącego się na terenie Wschodu. Synod ten, przeprowadzony pod przewodnictwem Euzebiusza z Nikomedii, był silnie naznaczony wpływami arianskimi. Mimo to jednak osiemnaście z dwudziestu jego postanowień zostało wielokrotnie powtórzonych przez późniejsze dokumenty Kościoła Katolickiego. Dzięki przeanalizowaniu i porównaniu źródeł można stwierdzić, iż synod w Gangrze stanowi jedno ze źródeł późniejszej kanonistyki.

Abstract

The Synod in Gangra was convened in 340 because of the phenomenon of Eustachian asceticism, widespread in the East. This Synod, conducted under the leadership of Eusebius of Nicomedia, was strongly marked by the influence of Arianism. Nevertheless, eighteen out of twenty of its provisions have been repeated many times in subsequent documents of the Catholic

¹ Mgr Ewa Dusik-Krupa jest doktorantką na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Church. Based on the analysis and comparison of sources, it can be said that the Synod in Gangra is one of the sources of the later canon law.

Temat spotkania biskupów w 340 roku w sprawie Eustacjusza z Sebastą oraz jego uczniów jest poruszany w pracach współczesnych badaczy najczęściej w kontekście historii Kościoła oraz sporów doktrynalnych. Literatura przedmiotu nie koncentruje się jednak na późniejszej recepcji ustanowionych wówczas przepisów. W tym miejscu zaznaczyć należy, że niniejszy artykuł ma na celu ukazanie kwestii uniwersalności kanonów spisanych podczas synodu w Gangrze oraz ich obecność w późniejszych zbiorach praw.

Dzięki porównaniu dokumentów kościelnych powstałych po 340 roku można potwierdzić, iż problemy poruszane w czasie spotkania w Gangrze stanowiły żywy problem w Kościele na przestrzeni, co najmniej dziewięciu wieków. Ponadto dzięki takiej analizie ukazuje się wizja silnej jedynomyślności w Kościele, w czasach jednego z największych podziałów na tle doktrynalnym w czasach starożytnych.

Jako bazę źródłową dla nakreślenia pewnego tła historycznego i okoliczności towarzyszących samemu synodowi wybrano teksty Sozomena oraz Sokratesa Scholastyka. W celu porównania treści kanonów synodu z Gangry z innymi dokumentami wykorzystane zostały *Constitutiones Apostolorum*, *Codex Theodosianum*, *Decretum Gratiani*² oraz dokumenty synodów w Saragossie, Toledo, Aurelii oraz synodu *In Trullo*.

Ariański charakter synodu w Gangrze

Synod w Gangrze, zwołany w roku 340³, jest wydarzeniem słabo opisanym przez historyków kościelnych. Zarówno Sozomen, jak i Sokrates Scholastyk znacznie więcej miejsca poświęcają osobie Eustacjusza z Sebastą (por. Kasprzak 2010, 257-273) niż samemu synodowi. Według

² Jeśli nie zaznaczono inaczej wszystkie tłumaczenia tekstów pochodzą od autorki.

³ *Breviarium Fidei* datuje to wydarzenie na rok ok. 350. W Artykule jednak przyjęto datację za ustaleniami T. Barnes'a. Por. Barnes 1989, 121-124.

Sokratesa Eustacjusz został potępiony w Gangrze za naruszenie przepisów kościelnych i usunięty z urzędu biskupa (Sokrates Scholastyk 1972, 217-220 {II 4}).

Z relacji Sozomena z kolei dowiadujemy się, że chociaż Eustacjusz cechował się silną potrzebą wprowadzania i przestrzegania przepisów niezgodnych z prawami Kościoła, to w trakcie synodu obwiniano nie samego Eustacjusza, ale tych z jego uczniów, którzy kierowali się proponowanymi przez niego zasadami (Sozomen 1989, 182-185 {III 14}; Sozomen 1989, 271-272 {IV 24})⁴. Informacje podane przez Sozomena zdają się dokładniej odzwierciedlać sytuację, gdyż w dokumentach synodalnych wyraźnie zostało zaznaczone, że podjęta została sprawa nie tylko Eustacjusza, lecz w równy stopniu ludzi przebywających w jego otoczeniu:

Święty synod biskupów zgromadzonych w Kościele w Gangrze dla rozpatrzenia pewnych spraw kościelnych, zajął się również sprawą Eustatiosa i stwierdził, że w jego otoczeniu popełniono wiele uczynków niezgodnych z prawem; w związku z tym uznał podjąć decyzję i potępić jego błędne poglądy (Baron, Pietras 2006, 23 {„Epistula synodica Gangrensis”}).

⁴ Wobec Eustacjusza z Sebasty i jego uczniów wysunięto szereg oskarżeń, które zostały spisane całościowo w liście synodalnym: „Ludzie z otoczenia Eustatiosa ganią instytucję małżeństwa i uznają, że nikt, kto żyje w małżeństwie, nie może oczekiwać od Boga zbawienia, stąd też wiele zamężnych niewiast dało się zwieść i porzuciło swych mężów, a mężowie porzucili swe żony [...] okazując lekceważenie Kościołowi i kościelnym czynnościom liturgicznym powołali własne zgromadzenia i stowarzyszenia [...] w pogardzie dla tradycyjnych ubrań noszą cudzoziemskie stroje; uznając się za świętych, rozdzielają między siebie i swoich zwolenników dary kościelne, dotąd należne Kościołowi; niewolnicy opuszczają swych panów i ubrani w cudzoziemskie stroje okazują im lekceważenie; niewiasty wbrew zwyczajowi zamieniają damski strój na męski[...] wiele kobiet pod pozorem pobożności obcina sobie włosy [...] poszczą w niedzielę profanując w ten sposób świętość tego wolnego dnia [...] inni zaś brzydzą się mięsa; nie chcą się modlić w domach ludzi żyjących w związku małżeńskim ani uczestniczyć w ofiarach składanych często w domach takich ludzi; okazują pogardę żonatym prezbiterom [...] potępiają spotkania przy grobach męczenników [...] potępiają również bogatych, którzy nie porzucają wszystkiego, co posiadają” (Baron, Pietras 2006, 123 {„Epistula synodica Gangrensis”}). Por. Elm 1996, 489-492.

W dalszej części listu synodalnego znajdujemy następującą informację dotyczącą ludzi z otoczenia samego Eustacjusza:

Dlatego święty synod zebrany w Gangrze uznał za konieczne wydać na nich wyrok skazujący i postanowił o ich usunięciu z Kościoła. Jeśli się jednak opamiętają i potępią wszystkie wymienione tu występki, mogą zostać przyjęci ponownie; właśnie dlatego święty synod wyliczył szczegółowo poszczególne występki, które powinni potępić, aby mogli zostać przyjęci (Baron, Pietras 2006, 124 {„Epistula synodica Gangrensis”}).

Ciekawym aspektem zwołanego synodu jest przede wszystkim zgodność wśród wszystkich zebranych. Żaden z dwóch historyków, opisujących to wydarzenie nie przekazuje najmniejszych wątpliwości, co do jedności podjętych przez biskupów uchwał. W połowie IV wieku Gangra, jako stolica Paflagonii, podlegała pod zwierzchnictwo biskupa Konstantynopola, którym w owym czasie był Euzebiusz z Nikomedii⁵. Stąd też ariański charakter owego synodu nie pozostawia żadnych wątpliwości (Kasprzak 2010, 262). Co ważniejsze, pomimo tego niemal wszystkie z ustalonych wówczas kanonów⁶ zostały powtórzone przez kolejne synody, aby w ostateczności zostać potwierdzone przez sobór Chalcedoński (451 r.) oraz w połowie XII wieku włączone do zapisów prawa kanonicznego w Dekrecie Gracjana⁷.

⁵ Biskup Konstantynopola w latach 339-341.

⁶ Jedynymi Kanonami, które nie znalazły żadnego odzwierciedlenia w późniejszych dokumentach kościelnych są kolejno kanon 7 („Gdyby ktoś chciał przyjmować albo składać dary kościelne poza kościołem wbrew woli biskupa albo osoby wyznaczonej do tej czynności, a nie chciał postępować zgodnie z jego zaleceniami, niech będzie wyklęty” {Baron, Pietras 2006, 126}) i kanon 8 („Gdyby ktoś dawał albo przyjmował dary ofiarne bez zgody biskupa albo osoby wyznaczonej do udzielania jałmużny, niech będzie wyklęty zarówno ten, który daje, jak i ten, który przyjmuje”. {Baron, Pietras 2006, 126}). W *Decretum Gratiani* miejsca nie znalazł również kanon 4 traktujący na temat pogardzania żonatymi prezbiterami. Spowodowane jest to tym, iż w czasie powstania Dekretu (ok. 1140r.) problem ten całkowicie zanikł ze względu na obowiązujący celibat dla osób stanu duchownego.

⁷ Autor Dekretu starając się ująć swoje wywody w systematyczny sposób, za każdym razem powołuje się na autora dzieła, z którego czerpie lub na czynnik prawotwórczy

Kanony synodu w Gangrze i ich odbicie w późniejszych dokumentach

Kanony spisane przez biskupów w Gangrze można podzielić na cztery podstawowe grupy. Każda z nich dotyka innego, istotnego problemu. Jako pierwszą grupę można wyszczególnić przepisy skierowane przeciwko tym, którzy odrzucają małżeństwo i wywyższają dziewictwo. Drugą grupę stanowią kanony odnoszące się do nieodpowiedniego sprawowania liturgii. Dwa następne zestawy norm dotyczą kolejno poglądów związanych z niekanonicznym sposobem poszczenia i pogardą dla posiłków mięsnych oraz poglądów dotyczących potępienia i pogardy dla bogactwa i własności prywatnej⁸. W celu ukazania pewnej powtarzalności tych kanonów zostaną one również przedstawione w niniejszym artykule zgodnie z poczynionym powyżej podziałem.

Kanony dotyczące odrzucenia małżeństwa i wywyższenia dziewictwa

Kanon 1 brzmi: „Gdyby ktoś ganił związek małżeński i z obrzydzeniem potępiał wierną i pobożną chrześcijankę, która obcuje ze swym

(tzw. *auctoritas*) i każdorazowo zaznacza to w inskrypcji rozpoczynającej daną dystynkcję (Vetulani 1955, 35-36; Vetulani 1990, 48-58). Dystynkcja XXX *Decretum Gratiani* jasno wskazuje na źródło pochodzenia spisanych praw i rozpoczyna się tymi słowami: „To zaś, co w kanonach apostolskich, i na synodzie w Gangrze, i na VI synodzie zostało powiedziane, zostało rozpatrzone przez sprawę i czas. Sprawą była herezja manichejczyków i zrzeczenie się małżeństwa, podobnie jak również [co] zostało odkryte, że wśród niektórych katolików liczne sprawy kultowe zostały potępione, przeciwko którym na synodzie w Gangrze statuty zostały ustanowione [Illud autem, quod in canone apostolorum, et in Gangrensi concilio, et in VI. sino dolegitur, ex causa consideraturet ex tempore. Causa fuitheresis Manicheorum, que coniugium detestabatur, sicut etiam quorundam superstitionum multa in Catholicorum detestacione introduxisse inuenitur, contraquos in Gangrensi Concilio statutum legitur]” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 107).

⁸ Poszczególne grupy kanonów synodalnych zostały podane za Kasprzak 2010, 261-63. Ze względu jednak na złożoność problematyki synodu w Gangrze oraz próbę szerszego ujęcia zagadnienia, podział ten został zmodyfikowany o kwestie dotyczące sprawowania liturgii.

mężem, twierdząc, że nie może ona wejść do Królestwa, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 125). Problem małżeństwa i dziewictwa pojawia się w kanonach z Gangry kilkukrotnie. Grupa tych ustaleń stanowi bowiem ważny element w zwalczaniu przekonań eustacjańskich. Postanowienie to możemy spotkać w *Decretum Gratiani* aż dwukrotnie. Po raz pierwszy znajduje swoje miejsce pośród innych kanonów z Gangry w Dystynkcji XXX, 12: „Gdyby ktoś poddał oskarżeniu małżeństwo i wierzył, że wierna oraz pobożna żona śpiąca ze swoim mężem powinna zostać znienawidzona albo również oskarżona, jak również, że małżonkowie nie będą mogli wejść do królestwa Bożego, niech zostanie potępiony”⁹. Następnie prawo to powtarza się w Dystynkcji XXXI, 8¹⁰: „Jeśliby ktoś oskarżał małżeństwo i [kobietę] śpiącą z mężem swoim wierną i pobożną przeklinał albo uważał za zasługującą na naganę i jako tę, która nie może wejść do królestwa Bożego, niech zostanie potępiony”¹¹.

Inny zaś z kanonów omawia kwestię kobiet, które z pogardy dla samego małżeństwa, postanowiły opuścić swoich mężów. Chodzi o kanon 14: „Gdyby kobieta opuściła męża i chciała odejść od niego z pogardy dla małżeństwa, niech będzie wyklęta” (Baron, Pietras 2010, 127). Zapis dotyczący tego problemu został również umieszczony w Dekrecie Gracjana w dystynkcji XXX, 3: „Gdyby jakaś kobieta opuściwszy męża, chciała odejść, rozwiązawszy węzeł małżeński, z pogardy dla małżeństwa, niech będzie potępiona”¹².

⁹ „Si quisnuptias in accusationeduxerit, et mulieremfidelemacreligiousam cum virosuodormientemabhominandamcrediderit aut etiamaccusandam, tamquam non posseconiugatos in regnum Dei ingredi, anathema sit” (*Corpus IuriCanonici...* 1879, 109).

¹⁰ Dystynkcja ta przez autora *Decretum Gratiani* została opisana jako: „Czas, kiedy nie było jeszcze zasady, aby kapłani zachowywali wstrzemięźliwość. Za Grzegorza Piotr subdiakon Sycylii spisał [Tempus quia nondum erat institutum, ut sacerdotes continentiam seruarent. Unde Gregorius scribit Petro Subdiacono Siciliae. Decretum Gratiani]” (*Corpus IuriCanonici...* 1879, 111).

¹¹ „Si qui suituperat nuptias, et dormientem cum uiro suo fidelem ac religiousam detestatur aut culpabilem estimat, uelut que regnum Dei introire non possit, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 113).

¹² „Si qua mulier derelicto uiro discedere uoluerit, soluteuinculo coniugali, nuptias

Z dokumentów oraz zachowanych przekazów historyków kościelnych możemy dowiedzieć się, że dość istotny element przekonań zwolenników Eustacjusza stanowiło całkowite odrzucenie małżeństwa. Podobnie traktowana przez eustacjan była kwestia dziewictwa. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że zachowanie przez eustacjan wstrzemięźliwości powodowane było pogardą, jaką okazywali instytucji małżeństwa i było ściśle powiązane z tym faktem (por. Lubowicki 2012). Synod Gangrze poświęcił temu problemowi dwa kanony, które również bezpośrednio można połączyć z kanonem pierwszym¹³. Są to kanon 9 stwierdzający: „Gdyby ktoś zachowywał dziewictwo albo wstrzemięźliwość i nie chciał zawrzeć związku małżeńskiego, uznając go za rzecz godną obrzydzenia, a nie ze względu na piękno dziewictwa, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2010, 126) oraz kanon 10, w którym czytamy: „Gdyby ktoś z zachowujących dziewictwo z miłości do Pana, uważał się za lepszego od żyjących w związku małżeńskim, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietra 2010, 126). W *Decretum Gratiani* znajdujemy w sumie trzy zapisy odnoszące się do tych kanonów. Dwa z tych przypadków możemy przypisać do kanonu dziewiątego, jeden zaś do kanonu dziesiątego:

- Dystynkcja XXXI, 9: „Ktokolwiek dziewictwo zachowując albo dążąc do wstrzemięźliwości, jak i srożąc się wobec małżeństwa, nie w wyniku tego, że jest dobry i święty, imię dziewicy przyjmuje, niech będzie potępiony”¹⁴.
- Dystynkcja XXX, 5: „Gdyby ktoś czy to dziewictwo, czy też wstrzemięźliwość przyrzekł, czy też osądził małżeństwo jako obrzydliwe i nie w wyniku tego, że sam postawił sobie za przy

condempnando, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 108).

¹³ M. Hürsch w swoim artykule kanon 14, 9 i 16 omawia w kontekście XI wiecznego starofrancuskiego utworu *Żywot świętego Aleksego* (Hürsch 1934, 417-418).

¹⁴ „Quicumque uirginitatem custodiens aut continentia estudens, uelut horrescens nuptias, nec propter hoc, quod bonum et sanctum est, nomen uirginitatis assumit, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 113).

kład wstrzemięźliwość i dziewictwo wspaniałych świętych, niech będzie potępiony”¹⁵.

- Dystynkcja XXX, 4: „Gdyby ktoś w wyniku tego, że wobec Boga dziewictwo przyrzekłszy, w małżeństwie pozostających z pychą oczerniał, niech będzie potępiony”¹⁶.

Kanony dotyczące niewłaściwego sprawowania liturgii

Niezwykle istotną grupą przepisów spisanych w Gangrze są zarządzenia dotyczące spraw liturgicznych i małżeństwa. Czwarty z kanonów spisanych w 340 roku łączy w sobie oba te problemy: „Gdyby ktoś uznał, że nie powinien przyjmować komunii podczas eucharystii sprawowanej przez żonatego prezbitera, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 125). Zapis, który można powiązać z tym kanonem znajduje się w Kodeksie Teodozjańskim (XVI 2, 44) ustanowionym w latach 438-439, co podkreśla ważność tego problemu i liczne dyskusje, jakie musiały się toczyć w kwestii żonatych prezbiterów:

Również umiłowanie czystości skłania, by nie porzucać tych [kobiet], które przed kapłaństwem swych mężów pozostawały w prawnym związku małżeńskim. *Interpretacja:* [...] Tymi zaś kobietami, które były w małżeństwie przed wstąpieniem [mężów] do stanu duchownego, należy się opiekować (Ożóg, Wójcik 2014, 125).

Znacznie więcej miejsca poświęcono zagadnieniom dotyczącym sposobów sprawowania liturgii. Odpowiednio poświęcono tym kwestiom kanony 5 i 6. Jest to problem, z którym Kościół starożytny musiał się zmierzyć w dość szczególnych okolicznościach. Nie należy bowiem zapominać, że w trakcie trwania synodu, a także w późniejszych czasach, kiedy zapis ten powtarza się w innych dokumentach, Kościół borykał się nie tylko z problemem arianizmu, ale także z wieloma innymi sektami

¹⁵ „Si quis uel uirginitatem, uel continentiam professus, tanquam abominabiles nuptias iudicat, et non propter hoc solum, quod continentiae et uirginitatis bonum sanctum propositum sit, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 108).

¹⁶ „Si quis propter Deum uirginitatem professus in coniugio positos per arrogantiam uituperauerit, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 108).

szerzącymi się zarówno na Wschodzie, jak i Zachodzie. Oba wymienione kanony należy traktować jako pewną wspólną całość, gdyż podejmują one zbieżną problematykę i późniejsze dokumenty, które do nich nawiązują, nie rozdzielają najczęściej tych kwestii. Kanon 5 głosi: „Jeśli ktoś głosi, że na pogardę zasługuje dom Boży i zgromadzenia liturgiczne w kościele, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 125), zaś kanon 6 mówi: „Gdyby ktoś sprawował czynności liturgiczne na osobności poza kościołem i okazując pogardę kościołowi chciał spełnić czynności kościelne pod nieobecność prezbitera wyznaczonego przez biskupa, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 126).

Z podobnymi trudnościami przyszło zmierzyć się biskupom na synodzie w Saragossie w 380 roku¹⁷. Przyjętym na nim kanon 2 stwierdzał:

[...] a w czasie Wielkiego Postu niech się nie ważą wstrzymywać z dala od kościołów ani niech się nie ukrywają w komórkach lub górach, ci, którzy uparcie trwają w takich przesądach, lecz niech zachowują przykład i przykazanie i niech nie schodzą się do cudzych posiadłości, by organizować zgromadzenia. Wszyscy biskupi powiedzieli: Niech będzie wyklęty ten, kto to popełni (Baron, Pietras 2006, 293).

Istotne passusy odnośnie do miejsca sprawowania liturgii zostały spisane wielokrotnie i obszernie w Kodeksie Teodozjańskim. Zapisy znajdujące się w tym dokumencie nie odnoszą się bezpośrednio do kanonów synodu w Gangrze, lecz podejmują podobną tematykę. Fakt ten można tłumaczyć tym, że w czasach panowania Teodozjusza problem poglądów eustacjańskich nie stanowił już takiego zagrożenia w porównaniu z arianizmem, macedonianami czy manicheizmem. Niemniej zaznaczyć należy w tym wypadku pewną ciągłość w ustawodawstwie kościelnym. W *Codex Theodosianus* XVI 4, 6 znajdujemy zapis:

Namiestnicy prowincji niech zostaną napomniani, aby zostały powstrzymane nielegalne zebrania tych, którzy na bazie prawowiernej religii,

¹⁷ Synod ten został zwołany, aby w mniejszym lub większym stopniu rozprawić się z sektą pryscylian.

wzgardziwszy najświętszym Kościołem, usiłują spotykać się w innych wspólnotach. Tych, którzy nie zgadzają się z zachowującą święte prawo wspólnotą najczcigodniejszych zwierzchników kościelnych: Arsacjusza, Teofila, Porfiriusza, należy bez wątpienia usunąć z Kościoła (Ożóg, Wójcik 2014, 39)¹⁸.

Decretum Gratiani zaś poświęca temu zagadnieniu dwa przypadki opisane w dystynkcji XXX. W XXX, 10 czytamy: „Jeśli by ktoś uczył, że należy gardzić domem Pana i wspólnotą, która w nim przebywa, niech będzie potępiony¹⁹”, zaś w XXX, 11: „Gdyby ktoś poza Kościołem prywatnie ludzi zebrawszy pogardzał kościelnym prawem, i tenże Kościół u siebie prowadził bez zgody biskupa i godności kapłańskiej, niech będzie potępiony²⁰”.

Ostatnią kwestią poruszoną na synodzie w Gangrze, która znalazła swoje miejsce w kanonach oraz później w *Decretum Gratiani*, jest okazywanie pogardy tym z wiernych, którzy okazywali cześć męczennikom i gromadzili się przy ich grobach. Synod w Gangrze w kanonie 20 stwierdzał: „Jeśli ktoś, powodowany uczuciem pychy i pogardy ganiłby zgromadzenia wiernych przy grobach męczenników albo nabożeństwa tam odprawiane oraz pamięć o nich, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 128). Zaś *Decretum Gratiani* w dystynkcji XXX, 9 głosiło:

Jeśli ktoś z powodu pychy, a także osądzając siebie, jako najwspanialszego, zgromadzenia, które przy miejscach i bazylikach świętych męczenników się odbywają, czy to oskarżał, czy to zaś ofiarowującymi, i tam odprawiającymi nabożeństwa wierzył, że należy gardzić, i że wspominający świętych zasługują na pogardę, niech będzie wyklęty²¹.

¹⁸ Jako zapisy podejmujące podobną tematykę i zajmujące się zblizonymi problemami należy wymienić jeszcze: XVI 5,4; XVI 5, 11; XVI 5, 12; XVI 5, 26.

¹⁹ „Si quis docet, domum Dei contemptibilem esse debereet congregationes, que in ea fiunt, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 109).

²⁰ „Si quis extra ecclesiam priuatim populos congreganscontempnat ecclesiasticas sanctiones, ipsam ecclesiamapud se sine episcopi consilio cum presbitero agatanathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 107).

²¹ „Si quis per superbiam, tanquam perfectum se existimans, conuentus, qui per

Kanony dotyczące pogardy dla posiłków mięsnych i niekanonicznych sposobów postzczenia

Drugi z kanonów synodalnych, pomimo tego, że można go przypisać do mało obszernej grupy przepisów wiążącej się z niekanonicznym sposobem postzczenia, jest w rzeczywistości jednym z najczęściej powtarzanych kanonów, bądź to w swojej bezpośredniej formie, bądź też może zostać przytoczony jako analogia do późniejszych dokumentów. Brzmi on: „Gdyby ktoś potępiał chrześcijanina za to, że pobożnie i z wiarą spożywa mięso, wyjąwszy krew, mięso z ofiar bałwochwalczych albo z uduszonego zwierzęcia, twierdząc, że w ten sposób pozbawia się nadziei zbawienia, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 125). Problem niejedzenia mięsa z powodów pozornej ascezy i fałszywego postu musiał stanowić poważny problem w Kościele starożytnym. Powtórzenie zapisu potępiającego taką praktykę znalazło się bowiem w dokumentach kościelnych aż pięciokrotnie. Po raz pierwszy prawo o potępieniu za taki występki znajdujemy w *Constitutiones apostolorum*²² VIII, 47, 63:

Jeśli biskup, prezbiter, diakon lub ktokolwiek inny z grona kapłańskiego «spożywa mięso z krwią, która jest jego duszą», «mięso zwierzęcia rozszarpanego przez dzikie zwierzę» lub «mięso zwierzęcia padłego», zostanie złożony z urzędu, gdyż Prawo tego zakazuje. Świecki w podobnej sytuacji zostanie wyłączony (Baron, Pietras 2007, 288).

Po raz drugi zapis odnoszący się do spożywania mięsa napotkać można w kanonach synodu w Toledo zwołanego w latach 397-400²³. Przyjęty na nim 17 anatematyzm głosił: „Jeśliby ktoś mówił lub wierzył, że należy się powstrzymywać od mięsa ptaków i bydła, danych do jedzenia, nie

loca et basilicas sanctorum martirum fiunt, uel accusauerit, uel etiam oblationes, que ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contempnendas, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 108).

²² *Constitutiones apostolorum datowane* jest na lata 375-380, a więc jest dokumentem niewiele młodszym od dokumentów synodalnych z Gangry.

²³ Synod ten został zwołany za panowania Arkadiusza i Honoriusza, za konsulatu Stylichona. Głównym przedmiotem rozważań synodu były poglądy zwolenników Pryscyliana.

tylko dla umartwienia ciał, lecz ponieważ są przeklęte, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2007, 129). Następny ślad tego prawa możemy odnaleźć w dokumentach synodalnych z Aurelii²⁴. W kanonie 20 *Aurelianum III* czytamy:

Katolicy, którzy zwracają się do kultu bożków, nie strzegąc w pełni łaski przyjętego chrztu lub którzy korzystają z pokarmów zabitych na ofiarę w kulcie bożków, kosztując je w niedozwolonym zuchwalstwie, nie się powstrzymają od zgromadzeń kościelnych. Podobnie ci, którzy zjadają zwierzę zdechłe od ugryzienia dzikich zwierząt lub uduszone w jakiegokolwiek chorobie lub przypadkiem (Baron, Pietras 2014, 152).

Zarówno *Constitutio apostolorum*, jak i kanony synodu w Aurelii jasno określają sytuacje, w których należy powstrzymać się od jedzenia pokarmów mięsnych, gdyż jest to posiłek nieczysty. W pozostałych przypadkach, zgodnie z ustaleniami synodu w Toledo, jeśli wstrzeźliwość wynika z obranej ideologii, postępowanie to można uznać za fałszywy pogląd.

Kolejny zapis dotyczący pokarmów mięsnych został ujęty w kanonach synodu *In Trullo* z roku 692, zwanego również synodem *Quinisexta*. W jego kanonie 67 stwierdzono:

Pismo święte poucza nas, abyśmy wstrzymywali się od krwi, uduszonych rzeczy i od nierządu. Ci więc zatem, którzy z powodu delikatnego żołądka krwią zwierząt posiłek zamarynował i przyrządził, i owy spożyje odpowiednio zostanie przez nas ukarany. Jeśli ktoś z kolei krew zwierząt odważyłby się w jakikolwiek sposób zjeść, jeśli jest osobą duchowną niech zostanie złożony z urzędu, jeśli jest osobą świecką, odsunięty od wspólnoty²⁵.

²⁴ Synod w Aurelii datowany jest na 7 maja 538 roku. Został on zwołany w celu rozstrzygnięcia kwestii przestrzegania katolickiego prawa, rozstrzygnięcia wszelkich wątpliwości oraz spisania szczegółowych konstytucji (Baron, Pietras 2014, 150).

²⁵ „Divina nobis scriptura mandavit, a sanguine et suffocato et fornicatione abstinere. Eos ergo, qui propter lautum et delicatum ventrem cuiuscumque animalis sanguine arte aliqua esculentum codiunt ac instruunt, atque ira illo vescuntur convenienter purimus. Si quis deinceps animalis sanguine quovis modo comedere aggredietur, si sit

Ostatnim dokumentem, który podejmuje te tematykę, zgodnie z tym, co zostało ustalone w Gangrze, jest *Decretum Gratiani* XXX 13: „Gdyby ktoś wierzył z wiary i pobożności, że spożywanie mięsa zasługuje na potępienie, oprócz krwi i ofiar bałwochwalczych i zwierząt uduszonych, i z tego względu będzie pozbawiony nadziei [na zbawienie] ten, który je spożywa, niech będzie potępiony”²⁶.

Drugim z problemów poruszonych w Gangrze jest niekanoniczny sposób poszczenia, niezgodny z nauką i tradycją kościelną. Sprawie tej poświęcono w sumie dwa z kanonów. Kanon 18 głosił: „Gdyby ktoś powodując się rzekomą ascezą pościł w niedzielę, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 128). Sprawą tą ponownie zajęto się również podczas synodu w Saragossie (*Saragossa*, c.2), zapisując to samo prawo: „Niech nikt nie pości w Dniu Pańskim z powodu czasu [okresu liturgicznego], namowy lub zabobonu [...] Wszyscy biskupi powiedzieli: Niech będzie wyklęty ten, kto to popełni” (Baron, Pietras 2006, 128). Zapis ten powtórzono również po raz kolejny w *Decretum Gratiani*, XXX, 7: „Gdyby ktoś, osądzając, że dąży do wstrzemięźliwości, w niedzielę pościł i ten dzień lekceważył, niech będzie wyklęty”²⁷.

Następny – dziewiętnasty – z kanonów z Gangry stanowi zaś uzupełnienie dla kanonu osiemnastego, rozwijając myśl dotyczącą niekanonicznych postów na te, które nie są związane z Dniem Pańskim: „Gdyby któryś z ascetów niezmuszony warunkami fizycznymi, lecz powodowany pychą i uważając się za doskonałego, nie przestrzegał postów ustanowionych dla ogółu wiernych i zachowywanych przez Kościół, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 128). Powtarza go

quidem clericus deponatur: si autem laicus, segregetur” (Labbe, Cossart 1671, 1172; por. Schaff 2007, 396).

²⁶ „Si quis carnem manducantem ex fide cum religione, pretersanguinem et dolo in molatam et suffocatam, crediderit condempnandum, tanquamspem non habentem, qui eam manducat, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 109).

²⁷ „Si quis, tanquam hoc continentiae conuenire iudicans, die domini coieiunauerit in eiusdem diei contempum, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 108).

Decretum Gratiani, XXX, 8: „Gdyby ktoś z tych, którzy zostali uznani za wzór we wstrzemięźliwości, przez wzgląd na konieczności cielesne pysznił się i uważał za godne pogardy posty wspólne, w swojej pysze osądzając podstawy całego kościoła, niech będzie wyklęty”²⁸.

Kanony dotyczące pogardy dla bogactwa, własności prywatnej oraz kwestii doczesnych

Kolejny z kanonów ustalonych w Gangrze można zaklasyfikować do grupy podejmującej problem niewolnictwa i relacji panujących pomiędzy panem i jego sługą. Kanon 3 głosił: „Gdyby ktoś pod pozorem pobożności zachęcał niewolnika, aby okazał lekceważenie swemu panu, porzucił służbę i nie służył mu z czcią i całym szacunkiem, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 125). Omawiając ten przepis, nie sposób nie odnieść się również do dwóch listów znajdujących się w Nowym Testamencie. Kwestię tę poruszają bowiem Pierwszy List do Tymoteusza (6,1-2) oraz List do Tytusa (6,9-10). W *Decretum Gratiani* zaś kanon ten powtórzony został nie w dystynkcji XXX, ale w Przypadku [*causa*] XVII, jako zagadnienie czwarte, kanon trzydziesty siódmy: „Jeśliby ktoś innego sługę pouczał pod pretekstem pobożności, aby pana swego lekcewał i swoją służbę porzucił, a nie uczył go bardziej, aby służył swojemu panu dobrą wiarą i wszelkim uszanowaniem, niech będzie potępiony”²⁹.

Synod w Gangrze zajął się także potępieniem tych członków wspólnoty, którzy odmawiali pomocy ubogim. Dotyczył tego kanon 11: „Gdyby ktoś okazując wzgardę tym, którzy w duchu wiary przygotowują posiłki dla ubogich i z szacunku dla Pana zapraszają braci, nie chciał

²⁸ „Si quisueorum, qui in proposito sunt continentiae, propter necessitate corporalem superbiat, et ieiunia communia putauerit contempnenda, tocius ecclesiae perfectam in sua conscientia iudicans rationem, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 108).

²⁹ „Si quis seruum alienum occasione religionis docet dominum suum contempnere, et eius ministerium destituere, ac non pocius docuerit eum suo domino bona fide et cum omni honorificentia deseruire, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 825-826).

uczestniczyć w przyjęciach, gardząc nimi, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 126). Mimo iż temu problemowi poświęcono tylko jeden kanon, a zapis podobny znajdujemy jedynie w *Decretum Gratiani*, można uznać, iż zagadnienie to stanowi ważny element obrad synodalnych. *Decretum Gratiani*, XLII, 1 stwierdza: „Gdyby ktoś pogardzał tymi, którzy w wierze agape, to jest ucztę, dla ubogich przygotowują i ze względu na szacunek dla Pana zapraszają do niej braci i nie chciał się dzielić z owymi zaproszonymi, niech będzie potępiony”³⁰. Autor Dekretu dodatkowo dołącza również do tego zapisu swój autorski komentarz, mający na celu uzasadnienie przedstawionego prawa: „Tak bowiem Jan Ewangelista w swoim liście wyklął pewnego Diotrefesa, który ubogich nie przyjął i przyjmujących ich z kościoła wyrzucał. W gościnności bowiem nie ma osobistej przyjemności, lecz bez różnicy każdemu, komu jej użyczamy, powinniśmy się ukazywać jako gościnni”³¹. Problem pogardy dla bogactwa nie jest kwestią, która pojawiła się w Kościele starożytnym dopiero wraz z Eustacjuszem z Sebasty. Jednak w przypadku jego zwolenników pojawiła się konieczność potępienia ostentacyjnego ukazywania odrazy wobec rzeczy materialnych, co prowadziło do rozszerzenia się fałszywej ascezy. Tak też podczas Synodu w Gangrze podjęto decyzję do zawarcia w kanonach szeregu zapisów dotyczących niewłaściwego postępowania pod pozorem ascezy, z czego aż dwa z nich odnoszą się jedynie do kobiet, a jeden tylko do dzieci. Każdy z tych kanonów znalazł również swoje miejsce wśród zapisów prawa kanonicznego w *Decretum Gratiani*. Kanon 12 synodu w Gangrze: „Gdyby ktoś z powodu rzekomej ascezy

³⁰ „Si quis despicit eos, qui fideliter agapas, id est conuiuia, pauperum exhibent et propter honorem Domini conuocant fratres, et noluerit communicare huiusmodi uocationibus, paruipendens quod geritur, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 151).

³¹ „Gratian. Hinc etiam Iohannes Euangelista in epistola sua quendam Diotrepem excommunicat, qui nec paupers recipiebat, et recipientes de ecclesia eiciebat. In hospitalitate autem non est habendas delectus personarum, sed indifferenter quibuscumque sufficimus hospitales nos exhibere debemus” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 151-152). Autor powołuje się na Trzeci List św. Jana (9-11).

nosił strój mnicha lub filozofa i uważając się z tego powodu za sprawiedliwego pogardzał tymi, którzy bogobojnie noszą krótki płaszcz i chodzą w zwyczajnych i pospolitych ubraniach, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 127) ujęto w *Decretum Gratiani*, XXX, 15:

Gdyby któryś z mężów uważał, że do świętego stylu życia (to jest ascezy) dojdzie, jeśli wdzieje pallium i z tego powodu będzie się miał za sprawiedliwego, i ganiłby lub osądzał innych, którzy z szacunku noszą płaszcz i inne zwykłe szaty, jakie są w zwyczaju, niech będzie potępiony³².

Kanon 16 synodu: „Gdyby dzieci, zwłaszcza dzieci rodziców chrześcijańskich, pod pozorem pobożności porzuciły sprawy świeckie i nie okazywały należnego szacunku swym rodzicom stawiając wyżej kult Boży³³, niech będą wyklęci” (Baron, Pietras 2006, 127) ujęto w *Decretum Gratiani*, XXX, 1: „Gdyby synowie rodziców, zwłaszcza wierzących, opuścili pod pozorem czci dla Boga, osądziwszy, że jest to sprawiedliwe i przeciwnie nie okazywali należnej czci rodzicom, że cenią ponad nich samo to, że są wierzący, niech będą potępieni³⁴. Zaś kanon 15: „Gdyby ktoś porzucił swe dzieci, niełożył na ich utrzymanie i nie starał się w miarę swych możliwości kształtować należycie ich pobożności, lecz zaniedbywał te obowiązki pod pozorem ascezy, niech będzie wyklęty” (Baron, Pietras 2006, 127) w *Decretum Gratiani*, XXX, 14: „Gdyby ktoś porzucił swoje własne dzieci i ich nie utrzymywał, i (co jest spełnieniem obowiązku wobec Boga) nie dostarczał niezbędnych środków,

³² „Si quis uirorum putauerit sancto proposito (id est continentiae) conuenire, ut pallio utatur, tamquam ex eo iustitiam habiturus, et reprehendat uel iudicet alios, qui cum reuerentia birris utuntur et alia ueste communi, que in usu est, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 109).

³³ Por. Mt 15, 5-9

³⁴ „Si qui filii parentes, maxime fideles, deseruerint occasione Dei cultus, hoc iustum esse iudicantes, et non potius debitum honorem parentibus reddiderint, ut hoc ipsum in eis uenerentur, quod fideles sunt, anathema sint” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 107).

lecz uważał, że pod pozorem ascezy należy to lekceważyć, niech będzie wyklęty³⁵.

Zapis, który można porównać z problemem poruszonym w trakcie synodu w Gangrze, znajduje się również w Kodeksie Teodozjańskim. Szereg zapisów dotyczących kwestii sprawowania opieki nad dziećmi i możliwości zwolnienia z tego obowiązku, znajdujemy również w *Digesta Iustiniani* (Palmirski 2013, 528-563). Temat ten należy do szeroko dyskutowanych i opracowywanych w starożytności, gdyż prawo rzymskie bardzo szczegółowo określało różne możliwe sytuacje związane ze sprawowaniem opieki nad młodocianymi obywatelami. *Codex Theodosianus*, XVI 2, 27 stwierdzał:

Żadna niewiasta, która ma w domu ślubne potomstwo – chyba, że ukończyła sześćdziesiąt lat – zgodnie z przykazaniem Apostoła niech nie przechodzi do wspólnoty diakonis. Wówczas poprosiwszy o kuratora dla swoich dzieci, jeśli wymaga tego ich wiek, swoje dobra niech powierzy odpowiednim osobom, aby nimi zarządzały [...] Niech pod pretekstem religii nie korzysta z klejnotów ani mebli, ani złota, srebra lub pozostałych cennych przedmiotów znakomitego domu, lecz wszystko w całości niech przepiśze na dzieci i najbliższych [...] niech jako dziedzica nie wskazuje żadnego kościoła, żadnego duchownego, żadnego ubogiego (Ożóg, Wójcik 2014, 21).

Następne dwa kanony dotyczą zaś obostrzeń w kwestiach wyglądu zewnętrznego kobiet. Kanon 13: „Gdyby jakaś kobieta powodowana rzekomą ascezą zmieniła strój i zamiast zwyczajnej kobiecej sukni włożyła ubranie męskie, niech będzie wyklęta” (Baron, Pietras 2006, 127) ujęto w *Decretum Gratiani* XXX, 6: „Gdyby jakaś kobieta osądziwszy dla użyteczności własnego celu, aby męską szatę przywdziać, przypominającą taką jak mają mężczyźni, niech będzie przeklęta³⁶”.

³⁵ „Si quis dereliquerit proprios filios, et non eosauerit et (quod pietatis est) necessaria non prebuerit, sed sub occasione continentiae negligendos putauerit, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici*... 1879, 109).

³⁶ „Si qua mulier suo proposito utile iudicans, ut uirilieuete utatur, propter hoc uiri habitum imitetur anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici*... 1879, 108).

Drugi ze wspomnianych kanonów to kanon 17: „Gdyby któraś z kobiet powodując się rzekomą pobożnością obciąła sobie włosy³⁷, które Bóg jej dał, jako znak poddania, niech będzie wyklęta, ponieważ w ten sposób łamie przykazanie posłuszeństwa” (Baron, Pietras 2006, 127). Kwestia ścinania włosów przez kobiety została zawarta również w Kodeksie Teodozjańskim XVI 2, 27, co więcej zapis ten zawiera również informację dotyczącą kary dla tych z biskupów, którzy okazaliby się bardziej pobłażliwi w tej kwestii:

Kobiety, które wbrew Boskim i ludzkim prawom powodowane przekonaniami religijnymi obciąłyby włosy, niech będą trzymane poza drzwiami kościoła. Niech im się nie godzi przystępować do świętych obrzędów ani żadnymi błaganiami niech nie zasłużą na zbliżenie się do czczonych przez wszystkich ołtarzy, do tego stopnia, że jeśli biskup pozwoliłby wejść [do kościoła] kobiecie ze ściętymi włosami, niech sam zostanie wykluczony ze swojego stanowiska i usunięty z danego miejsca razem ze swoim otoczeniem (Ożóg, Wójcik 2014, 21).

Zapis zaś mniej rozbudowany, bardziej w swojej formie zbliżony do tego z Gangry znajdujemy w *Decretum Gratiani* XXX, 2: „Gdyby jakaś Kobieta, sądząc, że dąży do pobożności, obciąłaby sobie włosy, które Bóg owej dał, aby się nimi zakryła i aby pamiętała o swojej pokorze, w ten sposób łamiąc prawo posłuszeństwa, niech będzie wyklęta”³⁸.

Znaczenie *Decretum Gratianii* jego wpływ na powszechność kanonów synodu z Gangry

Kanonistykę uznaje się za jeden z poważniejszych czynników uporządkowania nieładu w organizacji kościelnej. Dzisiejsi historycy oceniają pozytywnie jej rolę jako zasadniczej broni i niezastąpionego środka w celu zabezpieczenia interesów kościelnych i politycznych (Halban 1948, 9).

³⁷ Por. 1 Kor 11,6.14-15.

³⁸ „Quecumque mulier, religioni iudicans conuenire,comam sibi amputauerit, quam Deus ad uelamen eius etad memoriam subiectionis illi dedit, tanquam resoluens iussubiectionis, anathema sit” (*Corpus Iuri Canonici...* 1879, 107).

Do czasu powstania Dekretu istniejące zbiory praw zawierały wiele sprzeczności wewnętrznych, dotyczących zarówno zasad prawnych, jak i opinii pisarzy kościelnych, dotyczących przepisów różnego pochodzenia. W dużej mierze problem ten wynikał z tego, iż powstawały one na przestrzeni kilkuset lat oraz w zróżnicowanych środowiskach (Vetulani 1955, 24). Tym, co wyróżniało *Decretum Gratiani* na tle pozostałych, lokalnych zbiorów prawa kanonicznego jest jego bogata baza źródłowa. Autor Dekretu postawił sobie bowiem za cel, stworzenie dokumentu opartego na źródłach niepozostawiających wątpliwości co do swojej kanoniczności. Należy pamiętać, że każda herezja czy schizma broniła swojej ortodoksyjności na podstawie Pisma Świętego, pism ojców czy też innych pisarzy kościelnych. *Decretum Gratiani* w znacznej mierze opiera zaś swoje prawa na kanonach soborowych i synodalnych (Vetulani 1955, 24). Dodatkowym, niezwykle ważnym materiałem źródłowym dla tego dokumentu, jest również *Digesta Iustiniani*, a więc szeroko zakrojony zbiór prawa rzymskiego (Vetulani 1955, 24). Samo powstanie zaś *Decretum Gratiani* stanowi wynik długotrwałej tradycji i rozwoju prawa kanonicznego, obecnych już od początków istnienia Kościoła (Alexandrowicz 2014, 13-14). Synod w Gangrze zaś wymienia się jako jeden z pierwszych synodów, który dostarczył systematycznie spisane kanony praw i stanowi on podstawę do dalszego rozwoju kanonistyki, tuż obok synodów w Elwirze (300 r.), Arles (314 r.), Neocezarei (314-319 r.), Antiochii (341 r.) i Laodycei (360 r.); (Lynch, 1998, 211; McHugh 1998, 800).

Obecność osiemnastu z dwudziestu kanonów synodu w Gangrze w Dekrecie Gracjana jest niezwykle istotną kwestią³⁹ ze względu na niepodważalną wagę tego dokumentu. *Decretum Gratiani* stanowi bowiem pierwszy prawdziwy kodeks prawa kanonicznego, który zastąpił

³⁹ Istotną również informacją jest fakt, że przewinienia eustacjan przeciwko, którym zostały spisane kanony w Gangrze, Gracjan w swoim Dekrecie uznaje za *sacrilegium*. Por. Burczak 2010, 183.

wszystkie dotychczasowe zbiory praw i to do niego odwoływali się uczeni (Halban 1948, 10).

Podsumowanie

Synod w Gangrze został zwołany w celu potępienia postępowanie pewnej grupy mnichów, zwolenników Eustacjusza z Sebasty. Mnisi ci byli przeciwni małżeństwu, pościli w niedzielę oraz lekceważyli żonatyh księży. Przekazy o tym synodzie i wydarzeniach go poprzedzających zachowały się w dziełach Sozomena oraz Sokratesa Scholastyka. Grupę zwolenników poglądów Eustacjusza można zaliczyć do jednego z ważniejszych problemów, gdyż zgodnie z przekazami historyków ruch ten objął dość sporą liczbę chrześcijan. Same poglądy Eustacjusza znane są dzisiaj dzięki zachowanym kanonom synodalnym oraz poprzedzającemu je listowi synodalnemu. Synod ten nie jest bezpośrednio wskazywany jako jeden z synodów ariańskich, jednak, podobnie jak wcześniejsze synody w Antiochii (330 r.), Cezarei (334 r.) i Tyrze (335 r.), wykazuje silne związki z doktryną Ariusza, a obrady były przeprowadzane pod silnym wpływem Euzebiusza z Nikomedii, zwolennika wyznania ariańskiego. Pomimo tego rozdzwiewku na poziomie kwestii wyznania wiary, jego kanony zostały przyjęte przez cały Kościół powszechny, co wskazuje na pewne uniwersalne podejście, wspólne zarówno dla arian, jak i ortodoksyjnych chrześcijan, w kwestiach moralnych, które zostały poruszone w trakcie tego spotkania. W późniejszych latach zostały one niejednokrotnie powtórzone w dokumentach kościelnych, takich jak Konstytucje Apostolskie, dokumenty synodalne, Kodeks Teodozjański czy też XII wieczny zbiór praw kanonicznego, czyli *Decretum Gratiani*. Niezwykle ważnym aspektem tej powtarzalności kanonów z Gangry jest fakt, iż nie dotyczyły one spraw doktrynalnych, lecz skupiały się w dużej mierze na życiu codziennym pierwszych chrześcijan. Miało to niewątpliwie wpływ na ich uniwersalizm i aktualność aż do czasów średniowiecznych, kiedy to zostały ujęte w systematycznie uszeregowany dokument kościelny.

Bibliografia

- Alexandrowicz, Piotr. 2014. „Powstanie Dekretu Gracjana jako przykład żywotności prawa rzymskiego.” *Adam Mickiewicz University Law Review* 3: 13-24.
- Barnes, Timothy. 1989. „The date of the Council of Gangra.” *Journal of Theological Studies* 40: 121-124.
- Baron, Arkadiusz, i Henryk Pietras, red. 2006. *Synody i Kolekcje Praw. Tom 1: Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Baron, Arkadiusz, i Henryk Pietras, red. 2007. *Synody i Kolekcje Praw. Tom 2: Konstytucje Apostolskie oraz Kanony Pamfilosa z apostolskiego synodu w Antiochii. Prawo kanoniczne świętych Apostołów. Kary świętych Apostołów dla upadłych. Euchologion Serapiona*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Baron, Arkadiusz, i Henryk Pietras, red. 2010. *Synody i Kolekcje Praw. Tom 4: Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Baron, Arkadiusz, i Henryk Pietras, red. 2014. *Synody i Kolekcje Praw. Tom 8: Dokumenty synodów od 506 do 553 roku*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Burczak, Krzysztof. 2000. *Sacrilegium w „Dekrecie Gracjana”*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Corpus Iuri Canonici. Editio Lipsiensis Secunda Post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorium et editionis romanae fidem recognouit et adnitatione critica. Instruxit Aemilius Friedberg. Pars prior Decretum Magistri Gratiani*. 1879. Lipsk: ex officina Bernhardi Tauchnitz.
- Elm, Susanna. 1996. „«Schon auf Erden Engel»: Einige Berkungen zu den Anfängenasketischer Gemeinschaften in Kleinasien.” *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 45 (4): 483-500.
- Halban, Leon. 1948. *Charakterystyka ideału społecznego Dekretu Gracjana*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

- Hürsch, Melitta. 1934. „Alexius lied und christliche Askese.” *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* 58 (7/8): 414-418.
- Kasprzak, Dariusz. 2010. „Eustacjański kontekst doktryny o ubóstwie monastycznym w pismach ascetycznych św. Bazylego Wielkiego.” *Vox Patrum* 55: 257-273.
- Labbe, Philippe, i Gabriel Cossart, red. 1671. *Sacrosancta Concilia*. Tom 6. Paris: Societas Typographica Librorum Ecclesiasticorum.
- Lubowicki OMI, Kazimierz, red. 2012. *Źródła duchowości małżeńskiej*. Tom III/1: *Magisterium Kościoła Katolickiego. Synod w Elwirze – Leon XIII (306-1879)*. Kraków: Bratni Zew.
- Lynch, Joseph. 1998. „Cannon, Cannon Laws.” W *Encyclopedia of Early Christianity*. Tom 1. New York-London: Garland Publishing INC.: 211.
- McHugh, Michel. 1998. „Neocesarea”. W *Encyclopedia of Early Christianity*. Tom 1. New York-London: Garland Publishing INC.: 800.
- Ożóg, Monika, i Monika Wójcik, red. 2014. *Synody i Kolekcje Praw*. Tom 7: *Kodeks Teodozjusza. Księga Szesnasta*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Palmirski, Tomasz, red. 2013. *Digesta Iustiniani*. Tom 1. Kraków : Poligrafia Salezjańska.
- Schaf, Phiplip, red. 2007. *Nicene and Post-Nicene Fathers. Second series*. Tom 14: *The Seven Ecumenical Councils*. New York: Hendrickson.
- Sokrates Scholastyk. 1972. *Historia Kościoła*. Tłum. Stefan Kazikowski. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sozomen. 1989. *Historia Kościoła*. Tłum. Stefan Kazikowsk. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Vetulani, Adam. 1935. „Z badań nad prawem rzymskim w Dekrecie Gracjana.” *Collectanea Theologica* 17 (1-2): 70-93.
- Vetulani, Adam. 1955. *Dekret Gracjana i pierwsi dekrecyści w świetle nowego źródła*. Wrocław-Kraków: Zakład im. Ossolińskich.
- Vetulani, Adam. 1990. „Autourdudecret de Gratien.” W *Sur Gratien et les Décrétales*, red. Waclaw Uruszczak, 48-58. Aldershot: Variorum.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXII

Zeszyt 1

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2020

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Nakład: 100 egz., objętość ark. wyd.: 14,5

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,

15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

ŁUKASZ NIESIOŁOWSKI-SPANÒ, <i>Tożsamości Judejczyków okresu Drugiej Świątyni i relacje z obcymi</i>	7
АЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ СИЗИКОВ, <i>Пролог Книги Иисуса сына Сирахова в русском переводе</i>	25
JERZY OSTAPCZUK, <i>Nieznana karta bośniackiej Ewangelii tetr – Dion-122, XIV w.</i>	39
РОСТИСЛАВ ЯРЕМА, <i>Культурно-историческая значимость храма Живоначальной Троицы при бывшем Городском сиротском приюте им. Бахрушиных в Сокольниках</i>	69
EWA DUSIK-KRUPA, <i>Uniwersalizm kanonów synodu w Gangrze (340 r.)</i>	87
ВИТАЛИЙ ШУМИЛО, <i>Литературное и духовное наследие схиигуменни Киевского Покровского монастыря Софии Гринёвой (1873–1941)</i>	109
LESZEK JAŃCZUK, <i>Plan operacyjny częściowej likwidacji tzw. sekt w Polsce w 1949 roku</i>	127
DOROTA BRYLLA, <i>O komunii stworzeń i dobrostanie zwierząt ad vocem Roku troski o stworzenie i Roku pokoju</i>	145
DAMIAN DOROCKI, <i>Czy w doktrynie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego jest miejsce dla klasycznego teizmu?</i>	177
ANDRZEJ SIEMIENIEWSKI, <i>Pentekostalizm: pobożność ubogich tego świata?</i>	211
MIROSLAW TOPOLSKI, <i>Pentekostalizacja – szansa czy zagrożenie pastoralne?</i>	229
AGNIESZKA ZAMARIAN, <i>Wzorzec śmierci odwróconej. Aspekty pastoralne</i>	261
JOANNA LEWCZUK, ANNA ANYŻEWSKA, <i>Kształtowanie wartości zdrowia bazą poszanowania życia ludzkiego i zobowiązaniem etycznym współczesnych rodzin</i>	283
Wykaz autorów	317

Contents

ARTICLES

ŁUKASZ NIESIOŁOWSKI-SPANÒ, <i>Judean Identity in the Second Temple Period and Relations with Others</i>	7
ALEKSANDR VLADIMIROVIČ SIZIKOV, <i>The Prologue to Ben Sirach in Russian Translation</i>	25
JERZY OSTAPCZUK, <i>Unknown leaf from Bosnian Tetraevangelion – Dion-122, XIV c.</i>	39
ROSTISLAV ÂREMA, <i>The Cultural and Historical Significance of the Church of the Life-Giving Trinity at the former Bakhrushin City Orphanage in Sokolniki</i>	69
EWA DUSIK-KRUPA, <i>Universalism of canons from the Synod of Gangra (year 340)</i>	87
VITALIY SHUMILO, <i>Literary and Spiritual Legacy of the Abbess of the Kiev Pokrovsky Monastery Sofia Grinyova (1873–1941)</i>	109
LESZEK JAŃCZUK, <i>The Operational Plan for the Partial Liquidation of the So-called Sects in 1949 in Poland</i>	127
DOROTA BRYLLA, <i>On the Communion of All Creatures and the Animal Welfare ad vocem the Year of Concern for Creation and the Year of Peace</i>	145
DAMIAN DOROCCI, <i>Is there a Place for Classical Theism in the Doctrine of the Seventh-Day Adventist Church?</i>	177
ANDRZEJ SIEMIENIEWSKI, <i>Pentecostalism: spirituality for the poor of this world?</i>	211
MIROSLAW TOPOLSKI, <i>Pentecostalisation – an opportunity or a pastoral threat?</i>	229
AGNIESZKA ZAMARIAN, <i>The Forbidden Death Model: its Pastoral Aspects</i>	261
JOANNA LEWCZUK, ANNA ANYŻEWSKA, <i>Shaping the Values of Health as the Basis of the Respect for Life and the Ethical Obligation of a Modern Family</i>	283
List of authors	317

Wykaz autorów

Łukasz Niesiołowski-Spanò, l.niesiolowski-spano@uw.edu.pl, Zakład Historii Starożytnej, Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Jerzy Ostapczuk, jostap@wp.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Aleksandr Vladimirovič Sizikov, a.sizikov@spbu.ru, Кафедра Библистики, Санкт-Петербургский Государственный Университет, Университетская набережная 11, Санкт-Петербург, 199034

Rostislav Ārema, prot.rostislav@gmail.com, 129626 Москва, 1-й Рижский переулок, д.2, стр.7, храм Живоначальной Троицы

Ewa Dusik-Krupa, ewadusik@gmail.com. Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie, ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków

Vitaliy Shumilo, veraizhizn@gmail.com 14000 Чернигов, проспект Мира, 13, ком. 106; Центр исследования истории религии и Церкви им. архиеп. Лазаря (Барановича); Национальный университет "Черниговский коллегіум" им. Т.Г. Шевченко

Leszek Jańczuk, lesjanc11@gmail.com, Wyższa Szkoła Teologiczno-Społeczna, ul. Wyborna 20, 03-681 Warszawa

Dorota Izabela Brylla, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Humanistyczny, Instytut Filozofii, al. Wojska Polskiego 71A, 65-762 Zielona Góra

Damian Dorocki, dymek34@poczta.onet.pl, ul. Jurija Gagarina 37, 87-100 Toruń

Andrzej Siemieniewski, siema@pwt.wroc.pl, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław

Mirosław Topolski, topolski@tlen.pl, ul. Pułaskiego 1/3 m. 14, 42-217
Częstochowa

Agnieszka Zamarian, aszewczak@aps.edu.pl, Akademia Pedagogiki
Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, ul. Szczęśli-
wicka 40, 02-353 Warszawa

Joanna Lewczuk, j.lewczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia
Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-947 Warszawa

Anna Anyżewska, anna.anyzewska@wihe.pl, Wojskowy Instytut Higie-
ny i Epidemiologii w Warszawie, ul. Kozielska 4, 01-163 Warszawa